

مکتبه النهضة المصریه، ۱۳۴۰ق؛ الحج و العمره: وزارة الحج السعودی، شماره ۳۹؛ خطط الشام: محمد كرد علی، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۳۹۰ق؛ خلاصة الكلام فی بیان امراء البلد الحرام: احمد بن زینی دحلان (م. ۱۳۰۴ق.)، مصر، المطبعة الخیریة، ۱۳۰۵ق؛ در خاورمیانه چه گذشت: ناصرالدین نشاطی، ترجمه: روحانی، تهران، توس، ۱۳۶۷ش؛ الدرر السنیه فی الرد علی الوهابیه: احمد بن زینی دحلان، استانبول، دار الشفقه، ۱۳۹۶ق؛ الرحلة السعودیه الحجازیه النجدیه: محمد سعود الفوری، مکتبه الثقافه الدینیة، ۱۴۲۸ق؛ رعایة الحرمین الشریفین فی عهد خادم الحرمین الشریفین: محمد بن عبدالله بن سبیل، الرياض، مکتبه الملك فهد الوطنیه، ۱۴۲۱ق؛ روابط ایران و عربستان در سده بیستم: حمید احمدی، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۸۶ش؛ روابط حج خونین: تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۷ش؛ سرزمین حاکمان: رابرت لیسلی، ترجمه: فیروزه خلعتبری، شبابوز، ۱۳۶۵ش؛ سلطان نجد و الحجاز و ملک المملکه العربیه السعودیه: عبدالحسین بن صالح الیوسف، ریاض، ۱۴۱۳ق؛ سید الجزیره عبدالعزیز آل سعود: ارمسترونغ، ترجمه: رافد خیشان الاسدی، بیروت، دار الوراق، ۲۰۰۹م؛ الشرق الاوسط: الادارة العامة المملکه السعودیه، شماره ۹۹۰۸؛ شناخت عربستان سعودی: علی محمدی آشنانی، مشعر، ۱۳۸۱ش؛ عجائب الآثار فی التراجم و الاخبار: عبدالرحمن بن حسن الجبرلی، بیروت، دار الجیل؛ عنوان المجد فی تاریخ نجد: عثمان بن بشر، حنبلی، مکتبه الرياض؛ فتنه الوهابیه: احمد بن زینی دحلان؛ قلب الجزیره: هاری سینت فیلیپی، ترجمه: محمد حسن، قاهره، المجلس الاعلی للثقافه؛ کشتار مکه و آینده حرمین: ظفر بنگاش؛ مجزرة مکة قصة المذبحة السعودیه

للحجاج: فهد المحصلانی، الصفا، ۱۴۰۸ق؛ مذكرات فیلیپی فی العراق و الجزیره العربیه: هری سنت جان فیلیپی (م. ۱۹۶۰م)، ترجمه: جعفر الخیاط، بیروت، الدار العربیه للموسوعات، ۱۳۸۷ق؛ مرافق الحج و خدماتها المدنیة فی عهد ملک عبدالعزیز: ولید بن محمد بن احمد جمیل، سلسله مشروع وزارة التعليم العالی للنشر، جامعه محمد بن سعود الاسلامیه، ۱۳۴۳ق؛ میقات حج (فصلنامه): تهران، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت؛ هذه هی الوهابیه: محمد جواد مغنیة، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۹۶۴م.

فريده منبری

آل سنان ← سنان، خاندان

آل شیبیه ← بنی شیبیه

آل شیخ: نسل محمد بن عبدالوهاب،

متولیان رهبری دینی عربستان سعودی

این خاندان، از نسل محمد بن عبدالوهاب، پایه گذار فرقه وهابیت* و از خاندانهای بزرگ و بانفوذ در عربستان سعودی به شمار می روند که کارهای مذهبی این کشور را بر عهده دارند. پیروان محمد بن عبدالوهاب، خود، از نام «وهابی» پرهیز دارند^۱ و مذهبشان را «محمدیه»^۲ می نامند. تعالیم این مذهب بر

۱. معجم المؤلفین، ج ۱۰، ص ۲۶۹.

۲. دائرة معارف القرن العشرين، ج ۱۰، ص ۸۷۱.

علماء بودند و پدر بزرگش از دانشوران نجد و پدرش عبدالوهاب قاضی عینه بود.^۸ او نیز به تحصیل دانش‌های سنتی اهل سنت پرداخت و بخشی از تحصیل علم را در بصره گذراند. اما به تدریج تحت تأثیر کتاب‌ها و اندیشه‌های ابن تیمیه قرار گرفت و اندک اندک با برخی عقاید دیگر مسلمانان به مخالفت برخاست که اعتراض مردم و اخراجش از بصره را در پی داشت.^۹ پس از آن به حریمه رفت و سپس رهسپار درعیه از شهرهای نجد شد. حاکم آن دیار، محمد بن سعود، جد بزرگ آل سعود* با آگاهی از دعوتش به وی گروید. آن دو طی گفت‌وگوهایی در سال ۱۱۵۸ق. درباره جنگ با مخالفان نگرش سلفی و غلبه بر دیگر قبایل نجد، به توافق رسیدند.^{۱۰} بر پایه این توافق، حکومت سیاسی و رهبری دینی در دو خاندان «آل سعود» و «آل شیخ» موروثی شد.^{۱۱} بدین ترتیب، جد بزرگ آل شیخ در سایه قدرت سیاسی آل سعود روز به روز بر قدرت و نفوذ خود افزود و در حکومت آل سعود، نه تنها مرجعی دینی بلکه مشاوری بلند پایه در

گفته‌های ابن تیمیه، از فقیهان حنبلی سده ششم ق. با گرایش سلفی، استوار است^۱ که با نگاه سختگیرانه به توحید، بسیاری از اعمال دیگر مسلمانان همچون توسل، شفاعت طلبی، زیارت قبور و ندا کردن پیامبر ﷺ و اولیا را باطل و نشانه شرک می‌شمرد.^۲ دیگر مذاهب اسلامی از جمله حنبلیان همواره با عقاید وهابیت مخالفت ورزیده‌اند.^۳ از آغاز دعوت شیخ وهابی، کتاب‌ها و رساله‌های بسیار از مذاهب مختلف در رد بدعت‌های وهابیان نوشته شد که نخستین آن‌ها کتاب *فصل الخطاب فی الرد علی محمد بن عبدالوهاب و الصواعق الالهیه فی الرد علی الوهابیه* تألیف برادر پیشوای وهابیان، سلیمان بن عبدالوهاب، است.^۴

◀ **اصل و نسب آل شیخ:** محمد بن عبدالوهاب بن سلیمان بن علی از آل مشرف، از شاخه‌های آل وهبه از قبیله بزرگ تمیم* به شمار می‌رود و جد نهم وی مشرف است.^۵ او به سال ۱۱۱۵ق. در عینه، از شهرهای نجد که اکنون ویران شده^۶ به دنیا آمد. نیاکانش از

۱. جزیره العرب، ص ۳۰۶.

۲. نک: التوحید الذی هو حق الله علی العبید؛ کشف الارتیاب، ص ۲۷.

۳. الوهابیه فی نظر علماء المسلمین، ص ۴.

۴. ایضاح المکتون، ج ۲، ص ۷۲؛ برای آگاهی از منابع بیشتر در نقد وهابیت، نک: الوهابیه فی نظر علماء المسلمین، ص ۷.

۵. عنوان المجد فی تاریخ نجد، ج ۱، ص ۱۳۳.

۶. کشف الارتیاب، ص ۹.

۷. عنوان المجد فی تاریخ نجد، ج ۲، ص ۲۱۰، ۲۳۸.

۸. الشیخ محمد بن عبدالوهاب عقیده السلفیه، ص ۲۲.

۹. الشیخ محمد بن عبدالوهاب عقیده السلفیه، ص ۲۲.

۱۰. تاریخ نجد، آلوسی، ص ۱۵۷-۱۶۶؛ تاریخ نجد، فیلیبی، ص ۳۸.

۱۱. تاریخ نجد، فیلیبی، ص ۸۴.

و یکی از علمای آل شیخ در رساله‌ای به اثبات کفر آنان پرداخت.^۷ آنان تا سال ۱۲۲۰ق. که وهابیان بر مکه چیره شدند، چندین بار در زمان شریف مساعد، شریف احمد، شریف سرور و شریف غالب، افرادی را برای تبلیغ وهابیت به مکه فرستادند؛ اما پذیرفته نشدند.^۸ سرانجام در سال‌های ۱۲۱۸ و ۱۲۲۰ق. وهابیان در دو هجوم به مکه و مدینه و کشتار و ویرانی بسیار، بر آن دو شهر مسلط شدند.^۹ (← آل سعود)

پس از عبدالله که مانند پدر زعامت دعوت سلفی را بر عهده داشت، فرزندان او، سلیمان و عبدالرحمن نیز راهش را ادامه دادند، هرچند سلیمان بر اقامه دعوت پافشاری بیشتر داشت. در سال ۱۲۳۳ق. هنگام حمله ابراهیم پاشا به درعیه برای نابودی آل سعود، بسیاری از افراد خاندان سعودی و خاندان شیخ کشته شدند. گروهی از جمله عبدالرحمن نیز دستگیر و به مصر تبعید شدند و او پس از مدتی در مصر درگذشت.^{۱۰} اما نوادگان وی به عربستان بازگشتند که در ریاض مشهورند و برخی مناصب همچون مدیریت امنیت ملی، سفارت سعودی در بحرین و ریاست تشریفات را بر

کارهای سیاسی شد.^۱ آل سعود نیز با یاری نیروی مذهبی محمد بن عبدالوهاب، زمینه شکل‌گیری حکومت عربستان سعودی را فراهم آورد. محمد بن عبدالوهاب پس از پایه‌گذاری فرقه وهابیت و نشر آن در میان برخی قبایل نجد، در زمان سلطان عبدالعزیز سعودی به سال ۱۲۰۶ق. در درعیه درگذشت.^۲ (← محمد بن عبدالوهاب) پس از مرگ وی، عنوان «آل شیخ» بر فرزندان و نسل او اطلاق شد و آنان راهش را ادامه دادند.^۳

◀ نسل محمد بن عبدالوهاب: وی پنج

فرزند به نام‌های حسین، ابراهیم، علی، عبدالله و حسن^۴ و به نقلی چهار فرزند به نام‌های حسین، ابراهیم، علی و عبدالله^۵ به جای گذاشت. افزون بر پسران، وی دختری به نام شیخه فاطمه داشت که با تعلیم برادران و پدرش از زنان دانشور سلفی در سده سیزدهم به شمار می‌رفت.^۶ فرزندان محمد با عنوان آل شیخ روش پدر را در پیش گرفتند. آنان پس از نجد، به حجاز، به ویژه مکه و مدینه، توجه کردند. از نظر آل شیخ، مردم مکه کافر بودند

۱. تاریخ نجد، فیلیبی، ص ۸۴.

۲. الفجر الصادق، ص ۱۶-۱۷.

۳. الدرر السنیة، ص ۵۲-۵۴.

۴. الشیخ محمد بن عبدالوهاب عقیده السلفیة، ص ۴۱.

۵. تاریخ نجد، اوسوی، ص ۱۶۶؛ الشیخ محمد بن عبدالوهاب

عقیده السلفیة، ص ۴۱.

۶. علماء نجد، ج ۵، ص ۳۶۴.

۷. البدر الطالع، ج ۲، ص ۷.

۸. الدرر السنیة، ص ۴۴.

۹. الدرر السنیة، ص ۴۵.

۱۰. الدرر السنیة، ص ۵۳؛ السلفیة بین اهل السنة و الامامیة،

ص ۳۵۹؛ الفجر الصادق، ص ۲۰.

عده دارند.^۱ علی بن محمد نیز که به مصر تبعید شد، به سال ۱۲۴۵ق. در قاهره درگذشت. نسل او از تنها بازمانده‌اش محمد هستند که به آل عبدالعزیز بن محمد مشهورند.^۲ از نسل حسن و حسین، دو پسر دیگر شیخ محمد، بسیاری زاده شده‌اند. هم اکنون از نسل حسین شماری بسیار در درعیه زندگی می‌کنند.^۳

پیمان دو خاندان با تشکیل مجدد حکومت سعودی دنبال شد و آل شیخ در کنار آل سعود، مروجان و مبلغان دعوت وهابی شدند و وهابیت همچنان دین رسمی کشور سعودی بر جای ماند.^۴ رهبران دعوت سلفی که مفتیان درجه یک حکومت سعودی هستند، جز عبدالعزیز بن باز همگی از آل شیخ بوده‌اند: عبدالله بن محمد (۱۱۶۵-۱۲۳۳ق.)، عبدالله بن حسن بن حسین بن علی بن حسین بن محمد (۱۲۸۷-۱۳۷۸ق.) و از سال ۱۳۳۹ محمد بن ابراهیم بن عبداللطیف بن عبدالرحمن بن حسن بن محمد (۱۳۱۱-۱۳۸۶ق.)^۵.

◀ **جایگاه دینی و سیاسی آل شیخ: به** مرور زمان در سایه رابطه دو سویه آل سعود و

عربستان سعودی زیر نفوذ کامل این دو خانواده قرار گرفت. آل شیخ از قدرت سیاسی آل سعود برای اعمال نفوذ مذهبی سود جست و آل سعود مشروعیت بسیاری از اعمال خود را از فتاوی آل شیخ یافت. وصلت‌های فراوان آل شیخ با آل سعود نیز به قدرت بیشتر و یکپارچگی خانوادگی شان یاری رسانده است.^۶ در پی گسترش قدرت و نفوذ آل شیخ، اداره کارهای کشور در دو حوزه سیاسی و دینی به دست آن‌ها افتاد؛ به گونه‌ای که سه تن از وزرای کابینه، یعنی وزیر دادگستری، وزیر حج و شئون اسلامی و وزیر اوقاف، دعوت و ارشاد با مشورت آل شیخ انتخاب می‌شوند.^۷ تشکیلات قوه قضائیه از زمان ملک عبدالعزیز به صورت تدریجی و مرحله‌ای تحول یافته و بر مبنای شریعت وهابی و زیر نظر مفتی بزرگ آل شیخ اداره می‌شود.^۸ وزارت عدل، هسته اصلی این تشکیلات، به سال ۱۳۸۲ق. در زمان ملک فیصل تشکیل شد.^۹ مهم‌ترین کسانی که پیش یا پس از تشکیل این وزارت، در سمت ریاست قضا و افتاء بوده‌اند، عبارتند از: ۱. محمد بن ابراهیم بن عبداللطیف بن عبدالرحمن بن حسن

۱. علماء نجد، ج ۳، ص ۱۱۷.

۲. علماء نجد، ج ۵، ص ۲۸۴.

۳. الدرر السنية، ص ۵۳.

۴. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۵۰.

۵. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۴۲.

۶. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۴۹.

۷. جزيرة العرب، ص ۳۰۶.

۸. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۴۹.

۹. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۱۰۳.

۱۰. شناخت عربستان، ص ۱۱۹.

(۱۳۱۱-۱۳۸۹ق.) مفتی کشور سعودی و رئیس قوه قضائیه و سپس رئیس دار الافتاء. ۲-۴. عبدالله بن حسن بن حسین آل شیخ (۱۲۸۷-۱۳۷۸ق.) رئیس القضاة حجاز؛ و دو فرزندش حسن و عبدالعزيز که پس از او رئیس القضاة و نایب رئیس القضاة بودند. ۵. محمد بن ابراهیم بن عبداللطیف (۱۳۱۱-۱۳۸۶ق.) رئیس مجلس عالی قضا، تأسیس شده در ۱۳۷۶ق. برای نظارت بر کارهای قاضیان و انتخاب، ترفیع و بازنشستگی آنها. ۶. عبدالله بن محمد بن عبدالله بن عبداللطیف، رئیس بخش غربی وزارت دادگستری. ۷-۸. دکتر عبدالله و شیخ ابراهیم، هر دو از فرزندان محمد بن ابراهیم بن عبداللطیف، وزیر دادگستری. ۹. احمد بن محمد بن ابراهیم، رئیس قضا. ۱۰. عبدالعزيز بن محمد بن ابراهیم، مشاور دیوان ملک. ۱۱. عبدالرحمن بن حسن بن محمد، قاضی مکه. ۱۲. حسن بن حسین بن محمد، قاضی ریاض در زمان ترکی. ۱۳. عبدالملک بن حسین بن محمد، قاضی منطقه حوطه. ۱۴. حسین بن حمد بن حسین بن محمد، قاضی حریق در زمان

فیصل بن ترکی. ۱۵. حسین بن علی بن حسین بن محمد، قاضی ریاض. ۱۶. عبدالرحمن بن حسن بن محمد بن عبدالوهاب (۱۱۹۳-۱۲۸۵ق.) قاضی ریاض در زمان ترکی بن عبدالله. ۱۷. محمد بن عبداللطیف بن عبدالرحمن بن حسن بن محمد بن عبدالوهاب (۱۲۸۶-۱۳۶۷ق.) قاضی شقرا از مناطق نجد. ۱۸. ابراهیم بن عبداللطیف بن عبدالرحمن (۱۲۸۰-۱۳۲۹ق.) قاضی ریاض در سال ۱۳۲۱ق. ۱۹. عبدالعزیز بن حمد بن ابراهیم بن حمد الوهیبی التیمی (۱۱۹۰-۱۲۴۱ق.)، قاضی درعیه و سپس عنیزه و سوق الشیوخ در عراق. ۲۰. صالح بن عبدالعزيز آل الشیخ، از مسئولان کنونی اوقاف. ۱۲.

در قوه مجریه نیز معمولاً آل شیخ تصدی وزارتخانه‌های فرهنگی، آموزشی و قضایی و زیرمجموعه‌های آن همچون مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها را بر عهده دارند. ۱۳. مهم‌ترین افراد در این زمره، عبارتند از: ۱. عبدالعزيز بن عبدالله بن حسن (۱۳۳۶-۱۴۰۴ق.) مدیر کل تربیت اسلامی در وزارت معارف؛ سپس وزیر

۱. الشیخ محمد بن عبدالوهاب عقیده السلفیه، ص ۴۲.
 ۲. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۳۴، ۲۲۸.
 ۳. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۵۰.
 ۴. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۲۱.
 ۵. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۶۰-۲۶۱.
 ۶. الدرر السنیة، ص ۵۳.

۷. عنوان المجد، ج ۱، ص ۲۱۱.
 ۸. الاعلام، ج ۳، ص ۳۰۴.
 ۹. الاعلام، ج ۶، ص ۲۱۸.
 ۱۰. الاعلام، ج ۱، ص ۴۸.
 ۱۱. الاعلام، ج ۴، ص ۱۶-۱۷.
 ۱۲. میقات حج، ش ۲۴، ص ۱۹۷، «نگاهی به مطبوعات عربستان».
 ۱۳. شناخت عربستان، ص ۱۲۴.

تصمیم گیرنده دینی و قضایی است که در سال ۱۳۹۱ق. بر پایه فرمان پادشاه تشکیل و اعضای آن به دستور او انتخاب شدند. این هیئت در بردارنده ۲۰ عالم دینی پیرو مذهب حنبلی با قرائت ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب است که معمولاً افرادی از آل شیخ در آن حضور دارند.^۸ عمده فعالیت اعضای این سازمان، صدور فتواست که نقش مهمی در مسائل مذهبی و سیاسی کشور دارد؛ زیرا در کشور به صورت رسمی از هیچ یک از مذاهب فقهی مشهور اهل سنت پیروی نمی‌شود، بلکه فتوهای همین سازمان که نظر رئیس آن بیشترین نقش را دارد، پایه امور است.^۹

«ادارة البحوث العلمية و الافتاء» نیز در سال ۱۳۷۳ق. شکل گرفت و شیخ محمد بن ابراهیم آل شیخ به ریاست آن منصوب شد که همزمان مفتی عربستان سعودی و رئیس مرجع قضایی کشور نیز بود.^{۱۰} مفتی بزرگ عربستان در حال حاضر شیخ عبدالعزيز بن عبدالله آل شیخ است. مهم ترین افراد آل شیخ که در افتاء، امر به معروف و نهی از منکر، خطابه و امامت مساجد بزرگ صاحب منصب بوده‌اند، عبارتند از: ۱. عبدالعزيز بن عبدالله بن محمد

معارف. ۲. برادرش حسن (۱۳۵۱-۱۴۰۷ق.). وزیر معارف.^{۱۱} محمد بن ابراهیم بن عبداللطیف (۱۳۱۱-۱۳۸۶ق.). مؤسس دانشکده‌های علوم دینی و زبان عربی در ریاض، دارای نقش عمده در تأسیس دانشگاه مدینه منوره، سپس رئیس آن و رئیس آموزش زنان.^{۱۲} عبدالعزيز بن عبدالله بن حسن (۱۳۳۶-۱۴۰۴ق.). وزیر معارف.^{۱۳} عبدالعزيز بن عبدالله بن محمد بن عبداللطیف، عضو انجمن فرهنگی دوره پنجم.^{۱۴} حسن بن عبدالله بن حسن بن حسین آل شیخ (۱۳۵۲-۱۴۰۷ق.)، وزیر معارف، مدیر آموزش اعلا، نایب رئیس مجلس اعلائی دانشگاه‌ها، ناظر کل مطبوعات و ناظر انجمن جهانی جوانان در ریاض.^{۱۵}

در قلمرو مذهبی نیز افتاء، امر به معروف و نهی از منکر و حتی قوانین مربوط به اداره حرمین، بر پایه عقاید وهابی و زیر نظر مستقیم آل شیخ صورت می‌گیرد.^{۱۶} وزارت اوقاف، شئون اسلامی، دعوت و ارشاد و سازمان‌های دیگر، برای نظارت بر کارهای مذهبی تأسیس شده‌اند.^{۱۷} «هیئت کبار العلماء» بزرگ‌ترین نهاد

۱. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۳۸.

۲. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۴۷، ۲۵۰، ۲۵۲.

۳. علماء نجد، ج ۳، ص ۴۳۵.

۴. علماء نجد، ج ۶، ص ۱۳۹.

۵. علماء نجد، ج ۲، ص ۴۲.

۶. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۵۰.

۷. شناخت عربستان، ص ۱۲۴.

۸. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۴۹.

۹. شناخت عربستان، ص ۱۴۲-۱۴۳.

۱۰. شناسنامه فرهنگی عربستان، ص ۵۴-۵۵.

امام و خطیب مسجد جامع در عیه.^{۱۰} از مهم ترین سازمان های مذهبی عربستان «رابطة العالم الاسلامی*» است که آل شیخ در آن نقشی مهم دارند. این سازمان حدود ۴۰ سال پیش با عضویت نمایندگان از دیگر کشورها شکل گرفت و از قدرتمندترین سازمان های مذهبی در عربستان به شمار می آید.^{۱۱} مقرر این سازمان که در زمان ملک فیصل تشکیل شد، در مکه بود؛ اما در سراسر جهان اسلام دفاتری را گشود و محمد بن ابراهیم آل شیخ ریاست مجلس مؤسسان آن را برعهده گرفت.^{۱۲} بودجه سالانه این سازمان افزون بر ۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال سعودی است و طی ۱۰ سال گذشته هزینه ای بسیار برای ساخت بناهای اسلامی و ترویج آیین وهابیت صرف کرده و دولت نیز مبالغ هنگفت برای ترویج اسلام، نشر و حفظ قرآن، مؤسسه ائمه ارشاد و سازمان های خیریه، بیمارستان ها و درمانگاه ها در خارج از کشور هزینه کرده است. ۱۰۰۰ مسجد و صدها مرکز اسلامی در جهان زیر نظر این سازمان فعالیت دارند. نیز این سازمان هزینه احداث ۲۰ مرکز اسلامی، ۱۲۵۹ مسجد، ۱۰۶۹ مدرسه، ۲۰۰ مؤسسه مذهبی، ۱۳۴ دانشگاه، ۴۱ درمانگاه، ۷۶ بیمارستان و یک انستیتوی جهان عرب در پاریس را پرداخته

بن عبداللطیف، از اعضای «هیئت کبار العلماء» و خطیب مسجد نمره در روز عرفه.^۱ ۲. عبدالملک بن ابراهیم (۱۳۲۴-۱۴۰۴ق.). رئیس هیئت های امر به معروف و نهی از منکر در منطقه غربی (حجاز).^۳ عمر بن حسن بن علی آل شیخ (۱۳۱۹-۱۳۹۵ق.). رئیس هیئت امر به معروف و نهی از منکر در منطقه شرقی (نجد).^۴ عبدالله بن حسن بن حسین آل شیخ (۱۲۸۷-۱۳۷۸ق.). رئیس هیئت امر به معروف، ناظر بخش کتاب و مطبوعات داخلی کشور^۴ و مشرف بر حرم مکی و طلاب علوم دینی.^۵ ۵. عبدالملک بن ابراهیم بن عبداللطیف، رئیس هیئت امر به معروف و نهی از منکر منطقه غربی.^۶ شیخ عمر بن حسن آل شیخ، رئیس هیئت امر به معروف و نهی از منکر در منطقه شرقی.^۷ عبداللطیف بن محمد بن عبدالرحمن، امام و خطیب مسجد جامع ریاض.^۸ عبدالعزیز بن عبدالله بن حسن (۱۳۳۶-۱۴۰۴ق.). امام و خطیب مسجد الحرام و خطیب مسجد نمره.^۹ حسین بن محمد،

۱. علماء نجد، ج ۶، ص ۱۳۹.

۲. علماء نجد، ج ۵، ص ۳۸.

۳. علماء نجد، ج ۵، ص ۳۱۲.

۴. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۳۴.

۵. علماء نجد، ج ۲، ص ۴۱.

۶. علماء نجد، ج ۱، ص ۳۴۹.

۷. الشيخ محمد بن عبدالوهاب عقیدته السلفیه، ص ۴۲.

۸. علماء نجد، ج ۳، ص ۱۱۷.

۹. علماء نجد، ج ۳، ص ۴۳۵.

۱۰. علماء نجد، ج ۲، ص ۶۳.

۱۱. شناخت عربستان، ص ۱۴۳.

۱۲. علماء نجد، ج ۱، ص ۲۵۱.

دار المعالی، عمان- اردن، ۱۴۱۹ق؛ التوحید
الذی هو حق الله علی العبید: محمد بن
عبدالوهاب (م. ۱۳۰۶ق.)، به کوشش محمد
سالم، عبدالحمید؛ جزيرة العرب فی القرن
العشرین: حافظ وهبه، قاهره، ۱۳۷۵ق؛ دائرة
معارف القرن العشرین: فرید وجدی، بیروت، دار
الفکر؛ الدرر السنیه: احمد زینی دحلان
(م. ۱۳۰۴ق.)، استانبول، مکتبه ایشیق،
۱۳۹۶ق؛ السلفیه بین اهل السنة و الامامیه:
السید محمد الکثیری، بیروت، الغدیر للطباعة
والنشر، ۱۴۱۸ق؛ شناخت عربستان سعودی:
نمایندگی ولی فقیه در امور حج، تهران، مشعر،
۱۳۸۶ش؛ شناسنامه فرهنگی عربستان
سعودی: صباح زنگنه، تهران، راه ایریشم،
۱۳۸۶ش؛ الشیخ محمد بن عبدالوهاب عقیده
السلفیه: احمد بن حجر آل ابوطامی، ریاض،
الامانة العامة للاحتفال، ۱۴۱۹ق؛ علماء نجد
خلال ثمانية قرون: عبدالله بن عبدالرحمن آل
بسام، دار العاصمه، ۱۴۱۹ق؛ عنوان المجد فی
تاریخ النجد: عثمان بن عبدالله بن بشر، ریاض،
مکتبه الملك عبدالعزيز العامه، ۱۴۲۳ق؛ الفجر
الصادق: جمیل افندی صدقی الزهاوی،
استانبول، مکتبه ایشیق، ۱۹۸۴م؛ کشف
الارتباب: سید محسن الامین (م. ۱۳۷۱ق.)، به
کوشش امین، مکتبه الحریس، ۱۳۸۲ق؛ معجم
المؤلفین: عمر کتاله، بیروت، دار احیاء التراث
العربی - مکتبه المثنی؛ میقات حج (فصلنامه):
تهران، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و
زیارت؛ الوهابیه فی نظر العلماء المسلمین:
احسان عبداللطیف البکری، قم، کتابخانه
مرعشی، ۱۴۰۸ق.

فریده منبری

است.^۱ همه این فعالیت‌ها در مسیر تبلیغ و
گسترش وهابیت صورت گرفته است.
افزون بر حوزه‌های یاد شده، افرادی از آل
شیخ در زمینه شعر و ادب فعالیت داشته‌اند؛ از
جمله: ۱. احمد بن عبدالرحمن بن عبدالله. ۲.
عبداللطیف بن عبدالرحمن بن حسن بن محمد
(۱۲۲۵-۱۲۹۲ق.).^۳ عبدالله بن عمر بن
عبداللطیف. ۴. حسین بن حسن بن حسین بن
علی (۱۲۸۴-۱۳۲۹ق.). شاعر بلندپایه آل شیخ،
دار ای اشعاری در رد مخالفان وهابیت.^۴
سلیمان بن عبدالله بن محمد (۱۲۰۰-۱۲۳۳ق.)
دارای اشعاری در موضوعات مختلف همچون
مدح جدش، مدح کتاب کشف الشبهات و
مسائل علمی مانند ارکان نماز.^۵

◀ منابع

الاعلام: الزرکلی (م. ۱۳۹۶ق.)، بیروت، دار العلم
للملایین، ۱۹۹۷م؛ ایضاح المکتون: اسماعیل
باشا البغدادی (م. ۱۳۳۹ق.)، بیروت، دار احیاء
التراث العربی؛ البدر الطالع: محمد بن علی
الشوکانی، بیروت، دار المعرفه؛ تاریخ النجد و
دعوة شیخ محمد بن عبدالوهاب: عبدالله
فیلبی، ترجمه: الدیراوی، بیروت، المکتبه
الاهلیه؛ تاریخ النجد: محمود شکری الؤوسی،

۱. شناخت عربستان، ص ۱۴۳-۱۴۴.

۲. معجم المؤلفین، ج ۶، ص ۱۱.

۳. علماء نجد، ج ۶، ص ۱۳۷.

۴. علماء نجد، ج ۲، ص ۵۹.

۵. علماء نجد، ص ۳۴۷.